

ХУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ ЭЛЕМЕНТЛАРИ

Алимов Комилжон

Андижон давлат педагогика институти мустақил тадқиқотчиси.

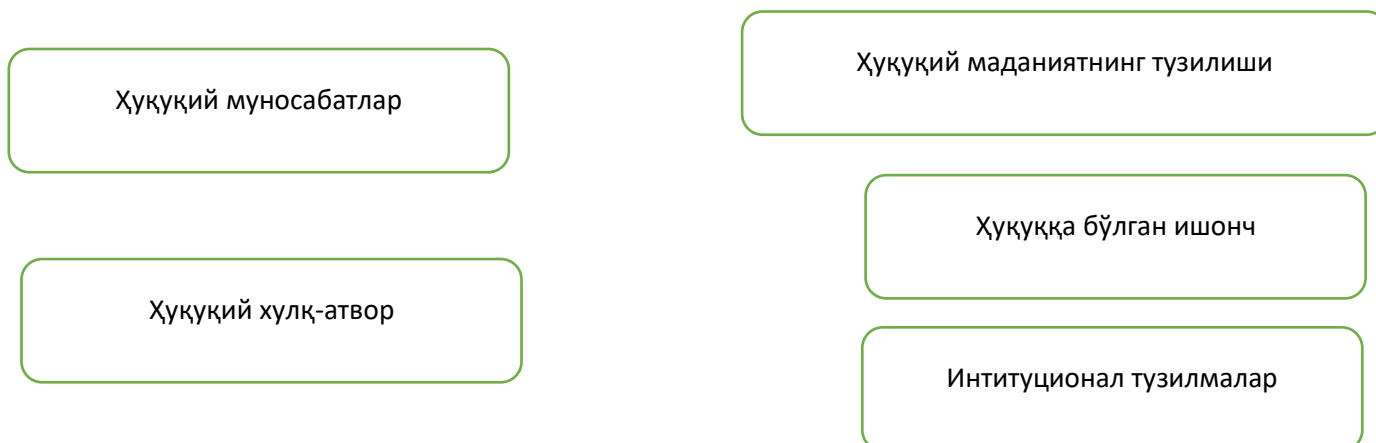
Аннотация: Хуқуқий маданият фақат ёзма қонунлар ва суд қарорлари ҳақида эмас, балки қонун билан боғлиқ норасмий амалиётлар, анъаналар ва эътиқодларни ўз ичига олади.

Калит сўзлар: Хуқуқий маданият, ҳуқуқ, хуқуқий тарбия, ижтимоий маданият, суд қарорлари, хуқуқий тизим.

Хуқуқий маданият деганда шахслар ва жамиятларнинг ҳуқуқ ва хуқуқий институтларга бўлган муносабати, кадриятлари ва тасаввурлари тушунилади. У инсонларнинг хуқуқий жараёнларга қандай қарашларини, уларнинг хуқуқий тизимлар билан ўзаро муносабатларини ва адолатдан кутишларини ўз ичига олади. Хуқуқий маданият қонунлар қандай яратилиши, талқин қилиниши ва ижро этилишини шакллантиради, хуқуқий тизимнинг умумий функционаллигига таъсир қилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев шундай деган эди: “Биз жамиятда хуқуқий онг ва хуқуқий маданиятни юксалтириш борасидаги ишларимизни узлуксиз давом эттиришимиз зарур. Хуқуқий тарбияни мактабгача таълим тизимидан бошлашимиз, бу борадаги илк кўникмалар она алласи каби фарзандларимиз қалбидан умрбод жой олиши даркор.¹” Давлатимиз раҳбари томонидан хуқуқий маданиятни юксалтириш давлат сиёсатининг муҳим йўналиши сифатида белгиланган. Шу сабабли ҳам ушбу мақолада биз хуқуқий маданиятнинг келиб чиқиши, унинг таркибий қисмлари ва унинг жамият ҳаётининг турли жабҳаларига, сиёсий барқарорликдан тортиб, ижтимоий нормалар ва хатти-

¹ <https://president.uz/uz/lists/view/3119> - Конституция ва қонун устуворлиги – хуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим мезонидир. Мурожаат этилган сана: 05.06.2023 й.

ҳаракатларга қандай таъсир қилишини ўрганамиз. Ҳуқуқий маданият фақат ёзма қонунлар ва суд қарорлари ҳақида эмас, балки қонун билан боғлиқ норасмий амалиётлар, анъаналар ва эътиқодларни ўз ичига олади. Бу кенгроқ сиёсий ва ижтимоий маданиятнинг ажралмас қисми бўлиб, ҳуқуқнинг кундалик ҳаётга қандай интеграциялашганлигини акс эттиради. Ҳуқуқий маданият тарихий, иқтисодий ва ижтимоий омилларга қараб турли мамлакатлар, минтақалар ва ҳатто жамоаларда сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин. “Ҳуқуқий маданият” атамаси биринчи марта XX асрда ҳуқуқшуносликда, айниқса ҳуқуқий антропология ва ҳуқуқ социологияси фанида кенг муҳокама қилинган. Лоуренс Мейер Фридман² ва Адамсон-Хёбел³ каби олимлар ҳуқуқий тизимлар жамиятларнинг маданий тузилишига қандай чуқур сингиб кетганлигини ўрганиб, ҳатто ўхшаш ҳуқуқий базалар ҳам маҳаллий урф-одатлар, қадриятлар ва меъёрларга қараб турлича фаолият кўрсатиши мумкинлигини таъкидладилар.

1-расм. Ҳуқуқий маданиятнинг таркибий тузилиши

Ҳуқуқий маданият тушунчасини ташкил этувчи бир қанча асосий компонентлар мавжуд. Буларга қуйидагилар киради:

Ҳуқуқий муносабатлар - шахсларнинг қонун ва ҳуқуқий институтларга қандай қараши, улар ҳурмат ва ишончдан тортиб, беадаблик ва эътиборсизликкача бўлиши

² The Big Trial: Law As Public Spectacle, Lawrence: University Press of Kansas, 2015/

³ Llewellyn K., and E. A. Hoebel. 1941. The Cheyenne Way: Conflict and Case Law in Primitive Jurisprudence. Norman, OK: University of Oklahoma Press.

мумкин. Мисол учун, ҳуқуқий қонунийлик даражаси юқори бўлган жамиятларда одамлар қонунларни адолатли ва адолатли деб билишади ва шунинг учун уларга кўпроқ риоя қилишади.

Ҳуқуққа бўлган ишонч - жамиятнинг ҳуқуқий хулқ-атвор нуқтаи назаридан шахсларга қўядиган умидларидан иборат бўлиб, тўғри, адолатли ёки мақбул деб ҳисобланган нарса маданиятлар орасида фарқ қилиши мумкин, бу қонунларга қандай риоя қилиш ва уларга риоя қилишига таъсир қилади.

Ҳуқуқий хулқ-атвор – бу шахслар ва ташкилотларнинг ҳуқуқий тизим билан ўзаро муносабатини ўз ичига олади. Одамлар қонунга риоя қилишни, унга қарши чиқишни ёки унинг атрофида ишлашни танлайдиларми, бу ҳукмрон ҳуқуқий маданиятни акс эттириши мумкин.

Институционал тузилмалар - одил судловни амалга оширувчи институтлар, масалан, судлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва назорат қилувчи органлар ҳуқуқий маданиятнинг марказидир. Ушбу тузилмалар нафақат амалдаги ҳуқуқий нормаларни акс эттиради, балки уларни амалиётни ўрнатиш ва ҳуқуқий хатти-ҳаракатларга таъсир қилиш орқали шакллантиради